

Toimetaja Kertu Kalmus, tel 45 30 212, kertu.kalmus@saartehaal.ee

150 aastat ilmavaatlusi Vilsandil

SÜMBIOOS: Tuletorn ja ilmajaam on läbi ajaloo omavahel seotud olnud. Pildil on Vilsandi tuletorn 1905. aastal.

SAAREMAA MUUSEUM

Vilsandil on aegade jooksul tehtud mitmesuguseid uuringuid ja vaatlusi, kuid vaimaks vaatlustegevuseks saarel tuleb lugeda ilmavaatlust. Seda on tehtud regulaarselt alates 1865. aastast ja tänava võime seega tähistada ilmajaama 150. sünnipäeva.

Victor Vernik, Karl Teär
saartehaal@saartehaal.ee

Venemaal hakati ilma silmas pidama 17. sajandi keskpaigas tsaar Aleksei Mihhailovitši käsul. Vaatluskoht oli otse võimu südames – Moskva Kremli. 1722. aastal alustati Peeter I korraldusel vaatlusi Peterburis.

Kulus veel terve sajand, enne kui 1822. aastal tehti esimesed meteoroloogilised vaatlused Tartus. Tublisti hiljem, 2. detsembril 1865, algasid regulaarselt vaatlused. Seda daatumit loetakse ka Tartu meteoroloogiaobservatooriumi tegevuse alguseks.

Vilsandi vanim säilinud ilmavaatlusraamat on ajavahemikust 31. august 1865 kuni 31. detsember 1870. Vaatluskoht oli tuletorni juures. Loogiliselt õige koht, sest tuletorn oli ju ainuke riiklik institutsioon saarel, kui piirivalve välja arvata.

Iga kahe tunni tagant

Ka strateegiliselt oli see õige koht, kuna asub vastu avamerd. Esimene teadaolev vaatlus oli pagunikandja, alamporutšik Petrov. Algusaastal oli tegemist palju: vaatlusajad olid kell 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22. Mõõdeti õhurõhku, õhutemperatuuri, tuule suunda ja kiirust ning vaadeldi atmosfääri seisundit, pilvede liiki, tehti märkusi ilmas-tiknähtuste kohta.

1866. aastast lisandus merevee kõrguse mõõtmine. Sama aasta juulikuust vähendati vaatluste arvu kolmele: kell 4, 12, 20. Vaatleja elu läks tunduvalt kergemaks.

Alamporutšik Petrov lahkus ametist juunis 1868. Edasi on vaatlujaina märgitud erinevatel aegadel Lukin ja Baranovski. Pole täpselt teada, kas nad töötasid vaid vaatlujaina või kuulusid ka tuletorni meeskonda. 1874. aastal tuli tuletorni järelevaatajaks Mihhail Sidorov, kes 1. jaanuarist 1879 võttis vaatlused enda kanda. Samal ajal muudeti vaatluste aegu, need olid nüüd kell 7, 13, 21.

Vahepealt on ajahammas mõned paberid ära näpanud. Vaatlustabelid on säilinud alles 1. jaanuarist 1920 ja sealt edasi katkematult kuni 31. detsembrini 1940. Kogu selle perioodi vaatlujaks on märgitud Artur Toom. Tegelikult oli andmete kirjanijaid kindlasti mitmeid, sest Toomil endal oli palju ametiteid ja ametisõituseid. Andmed edastati Tartusse telegraafi, hiljem ka telefoni teel.

Nagu teada, hakkasime kõik 1940. aastal töörahva paradiisi poole astuma. Järgmisel aastal kohtame esmakordselt nime-tust "ilmajaam", jaama ülemana on kirjast I. I. Toporištšev, vaatlujaks N. I. Abakumov.

Sakslastel oli eriarvamus ja paradiisi ehitamine jäi mõneks aastaks pooleli. Ajavahemikus 1942 kuni 31. august 1944 tegi vaatlusi tuletorni vanema Viktor Ranniku vend Jüri Rannik. Septembris pagesid vennaksed, nagu ka enamik vilsandlasi, punaste hordide eest Rootsi.

Vene teise okupatsiooni alates pandi ilmajaam tööle 1. novembril 1944, ülemaks määrati V. T. Šmidt. Jaama ülematena järgnesid 1947. aastal A. E. Ki-

rillov, 1948. aastal Bõstrjak ning alates 1. aprillist 1949 Vladimir Loginovitš Posuiko. Ukrainain päritolu mees jäi ametis- se tervelt 40 aastaks.

Vastavalt uutele eeskirjadele muudeti vaatlused ööpäevaringseks, intervalliks sai kolm tundi. Selleks suurendati vaatlujate arvu. Nende põhiliselt venelastest ametnike voolavus oli suur – juba mõne aastaga esineb paberites kümme-kond nime.

Esimese eesti soost vaatlujana on aastail 1954–1958 kirjast E. Lonn Saaremaalt. Vaatlujaina töötas teiste hulgas ka tuletorni meeskonna perekonnaliikmeid. See oli neile väga mugav – olla töö oma õues, kuna jaam oli Artur Toomi elumajas.

Vaatlusväljakut maja kõrval täiendati uuema aparatuuriga. Ilmajaam eraldati tuletorniteenistusest ja allutati hüdro-meteoroloogiaavalitsusele. Nii oli ühe õue peal kaks valitsust.

Vilsandlastest on vaatlujaina ametis olnud Virve Kullapere, Elviine Kullapere, L. Krause, Virve Aumees ja Maie Lambert. Järgnevatel aastatel moodustas ilmajaama pere põhiliselt Kaliningradis tehnikumi lõpetanud tütarlapsed, kaels kolmeaastane sundteenistus.

Eriti vaimustunud oma tööst ei paistnud nad olevat. Piirirežiimiga saar, kavalere pole, li-saks mitmesugused majapidamistööd pererahva heaks. Eks siis püüti leida jalgalaskmise võimalusi. Kõige kindlam neist oli abiellumine saarelt välja.

Ihne, kuid töökas

Posuiko oli ihne, kuid töökas majandaja. Peeti arvukalt koduloomi, kahasse tuletorni rahva-ga kasvatati kartulit ja vähesel määral vilja. Kuna saarel oli

vaid eestikeelne kool, andis Jelen Posuiko oma lastele alghariduse kodus.

Olgu öeldud, et eesti keelt ei vaevunud see pere ära õppima. Oma lastele kindlustas kõva majandusmees hariduse, ostis neile korterid ja autod. Lõpuks muretseti ka korter Kuressaa-res. Aga pensionile minekuga venitati, kahju oli tulusast kohast loobuda. Aramineku otsustas lõpuks riigikorra muutus.

Viimane nõukaaja vaatlujana oli Anne Luup Kihelkonnalt. 1991. aasta suvel kolis Posuiko pere ära ja ilmajaama asjaajamise võttis üle Indrek Süld.

Ilmajaam täna

Praegu töötavad Vilsandi ilmajaamas juhataja Karl Teär ja tehnik-meteoroloogid Avo Piisk, Alan-Carl Heidmets, Mati Saar ja Lii Teär. Töö käib ilmajaamas vahetustega ja nii on keegi neist alati kohal.

Kuigi ilmavaatlujatel on kasutada paras hulk tehnikat, peavad nad oskama hakkama saada ka ilma selleta. Kui vaatlusväljakul ilmaandmeid registreeriva tehnikaga peaks midagi juhtuma, peab vaatlujate viivitamatult üle minema manuaalsetele vaatlustele. Manuaalsel vaatlusel on abiks mitmesugused tabelid ja keerulised valemid. Kõik andmed tuleb veatult saata pealinna sünoptikutele ning katkeda ei tohi rahvusvaheliste kohustuste täitmine. Põhivaatlusajad on küll iga kolme tunni tagant, kuid ka määratud aegade vahepeal tegeletakse ilmavaatlusega.

Erinevatel põhivaatlusajadel määratakse kõiksugused andmed pilvede kohta, nähtavuskaugus ja ilma üldine seisund ning mõõdetakse ka sademete hulka. Andmed kantakse nii vaatlusvihikusse kui ka vastavasse programmi.

Lisaks mõõdetakse lume paksust ja määratakse lainete suundi ja kõrgust. Põhivaatlusajade vahel jälgitakse ilma seisundit pidevalt, vahendas keskkonnaagentuuri pressiesindaja Kadri Kauksi. Lisaks kuulub vaatlujate töökohustuste hulka kõikide vaatlusseadmete, nende hulgas automaatjaama seisukorra jälgimine, hooldamine ja puhastamine.

1991. aasta novembrist tänaseni on jaama hingekirjas meteoroloogidena olnud Maris Süld (lühikest aega kuni 2001. aasta novembrini ka jaamajuhataja), Öne Vanin, Heino Vanin, Aira Alasi, Mati Kuntro, Andres Loode, Annika Michelson, Kairi Vint, Alan-Carl Heidmets, Valeria Siiland, Mati Saar, Lii Teär, Avo Piisk, Margit Tätte, Karl Teär (2001. aasta novembrist jaamajuhataja).

Vaatlejaile on abiks terve hulk abimaterjale ja juhendeid, näiteks pilvede liikide määramiseks on paksud pilveatlased,

ilmainfo edastamiseks oma kindel kodeering, kõik on ainult numbrites – justkui spioonifil-mis.

1990. aastatest tänaseni on jaamas olnud tegevad paljud inimesed, lisaks vaatlujate-te tegutsevad pidevalt peamaja tehnikud, et keerukas ja pirtsakas automaatne ilmaandmete tehnika töökorras hoida.

Kogu taasiseseisvumise järgse perioodi on jaam olnud praktikabaasiks paljudele tublidele noortele tudengitele nii Eesti mereakadeemiast kui ka Tallinna tehnikaülikoolist.

“Et ekstreemsed ilmaolud pole Vilsandil sugugi võõrad nähtused, koostab ja edastab kohalik vaatlujate ka tormitelegramme ilmateenistuse operatiivosakondadele,” märkis Kauksi.

“Ilmajaama masinad on tehtud võimalikult ilmastiikukindlad, kuid ekstreemsemate olude tagajärjel juhtub üht-teist ikka,” selgitas Kadri Kauksi. “Teinekord on probleem aga tehnika “ajus” – see on ju üks keeruline ja igatpidi ühendatud kaadervärk.” Siis, kui see mõnikord kinni jookseb, tuleb vaatlujal viivitamatult reageerida. Suuremad muudatused toimusid Vilsandi ilmajaamas 2003. aastal, mil paigaldati automaatsed mõõtevahendid ning ilmajaam hakkas tööle poolautomaatjaamana. Kuna kõiki meteoroloogilisi elemente pole aga veel võimalik automaatsete mõõtevahenditega registreerida, teeb mõningaid ilmavaatlusi ainult vaatlujate.

Vilsandi ilmajaam on üks kuuest suuremast Eestis. Sarnaselt Tallinna-Harku aeroloogiajaama ja Tartu-Tõravere meteoroloogiajaamaga kuulub ka Vilsandi rannikujaam Maailma Meteoroloogiaorganisatsiooni kliimajaamade võrgustikku.

Nende jaamade andmed on üks sisend maailma kliimamuutuste uuringutes ja peavad seega olema väga kvaliteetsed. Vilsandi rannikujaam töötab selle nimel ööpäevaringelt.